

Predlozi NUNS-a za unapre enje bezbednosti novinara

Bezbednost novinara predstavlja jedan od osnovnih preduslova za nesmetano ostvarivanje prava na slobodu izražavanja.

Svi relevantni doma i i me unarodni izveštaji beleže pad nivoa bezbednosti novinara u Srbiji dok se srpskim vlastima sugerise da javno osude govor mržnje i napade na novinare, te da izrade smernice sa jasnom kvalifikacijom kriminalnih dela i drugih tipova prekršaja. Oslanjaju i se na nalaze iz izveštaja i analiza koje su ura ene u prethodnom periodu, NUNS je izradio preporuke i amandmane koji bi trebalo da unaprede položaj novinara kada je u pitanju pravo na bezbedan i nesmetan rad. Preporuke i amandmani se odnose pre svega na izmene slede ih zakona: Krivi ni zakonik, Zakonik o krivi nom postupku i Ustav Republike Srbije.

1. Unapre enje pravnog okvira

Kako bi došlo do unapre enja pravnog okvira koji se odnosi na bezbednost novinara moraju se izvršiti odre ene izmene zakonskih propisa. Preporuke koje su date za izmenu i dopunu zakonskih odredaba mogu se podeliti u tri grupe: prva se odnosi na dopune Krivi nog zakonika, druga na dopune Zakonika o krivi nom postupku i tre a na ustavne amandmane koji se ti u unapre enja nezavisnosti tužilaštva kao centralnog organa krivi nog postupka, a potom i izmene zakona koji ure uju položaj tužilaštva.

Preporuke za dopune Krivi nog zakonika

Prema NUNS-ovoj bazi podataka u poslednjih nekoliko godina zabeležen je trend pove anja pritisaka na novinare i druge medijske profesionalce u odnosu na verbalne pretnje i fizi ke napade. U 2017. godini zabeleženasu 62 pritiska dok je u 2018. ve evidentirano 49 pritisaka¹. Ovi slu ajevi gotovo uvek ostanu nekažnjeni jer ne spadaju u krivi na dela, odnosno u tim incidentima nema elemenata krivi nog dela. Neki od tih pritisaka, kao što su zahtev da se ukloni snimak ili fotografija, zahtev za udaljavanje sa sednice ili zabrane prisustva odre enim novinarskim ekipama, oduzimanje velikog broja primeraka novina, kao i uklanjanje vesti ili spre avanje emitovanja emisije „po nalogu odozgo“, pa ak i slu ajevi dugotrajnih diskredituju ih (smearing) kampanja gde su „mete pritisaka“ esto i novinari koji se kriti ki izjašnjavaju o vlasti, imaju podobnost da se podvedu pod krivi no delo Povreda slobode govora i javnog istupanja iz lana 148 KZ². Pre svega bi trebalo napraviti posebnu analizu koja se odnosi na prakti ne domete krivi no-pravne zaštite u vezi sa krivi nim delom Povreda slobode govora i javnog istupanja i da li je neophodno izmenama ovog lana precizirati šta se ta no podrazumeva pod radnjama „ograni avanja“ i „uskra ivanja“ slobode govora i javnog istupanja. Tako e, neophodno je naziv i zakonska obeležja krivi nog dela upodobiti lanu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i nazvati ga **Povreda prava na slobodu mišljenja i izražavanja**. Predlaže se i uvo enja novog, kvalifikovanog oblika ovog krivi nog dela koji bi predvideo posebnu inkriminaciju u slu aju da se ograni avanje ili ugrožavanje slobode govora odnosi na novinara.

Tako e, esti su slu ajevi kada odre ene situacije i doga aje novinari smatraju pretnjama, me utim ti slu ajevi ne spadaju u direktne pretnje u smislu krivi nog dela Ugrožavanje sigurnosti iz lana 138. Krivi nog zakonika, ve mogu da se podvedu pod neko drugo krivi no delo. Neki od tih doga aja, a pre svega u situacijama kada se novinari ose aju progonjenim putem društvenih mreža i drugih vidova elektronske komunikacije, mogu da se podvedu pod krivi nog delo Proganjanje, te se predlaže uvo enje kvalifikovanog oblika tog krivi nog dela kada je ono u injeno prema licu koje obavlja poslove od javnog zna aja u oblasti informisanja, za koje može biti predvi ena strožija kazna.

Razvojem savremenih na ina komunikacije, mogu nosti neovlaš enog presretanja komunikacije i pristupa tzv. zadržanim komunikacijama, u velikoj meri mogu da dovedu do otkrivanja novinarskog izvora. To je

¹Izvor: www.bazenuns.rs

²Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji, Analiza efikasnosti krivično-pravne zaštite novinara u Srbiji, Beograd, 2018.

veliki problem jer se na taj na in dovodi u pitanje obezbe ivanje anonimnosti izvora. Imali smo slu ajeve pra enja i snimanja pojedinih novinara, kao što je pra enje novinarki iz CINS-a³. Tako e, slu aj Stevana Doj inovi a kada je KRIK po eo sa istraživanjem imovine tadašnjeg premijera Aleksandra Vu i , list Informer je objavio [niz podataka iz Doj inovi evog profesionalnog i privatnog života](#), a za koje je saznao da su dostavljeni iz obaveštajne agencije⁴. Preporukama je predloženo da se razmotri uvo enje novih oblika krivi nih dela, u situacijama kada se dela izvrše prema novinarima (odnosno prema licima koja obavljaju poslove od javnog zna aja u oblasti informisanja), i to da bi se zaštitio novinar ali i osigurala krivi nopravna zaštita novinarskog izvora, ija bi tajnost morala da bude osigurana. Ovo se naro ito odnosi na slede a krivi na dela: Povreda tajnosti pisama i drugih pošiljki, Neovlaš eno prislušivanje i snimanje, Neovlaš enofotografisanje, Neovlaš eno objavljivanje i prikazivanje tu eg spisa, portreta i snimka, Neovlaš eno prikupljanje li nih podataka, Povreda slobode govora i javnog istupanja, Spre avanještampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanja programa, Ra unarska sabotaža, Neovlaš eni pristup zašt ienom ra unaru, Rasna i druga diskriminacija.

Što se ti e fizi kih napada na novinare u praksi se eš e dešavaju situacije u kojima se novinarima nanosi laka telesna povreda. Preporukama je predloženo da se razmotriti mogu nost da se i kod krivi nog dela Laka telesna povreda prepozna poseban položaj novinara kao zaštitnog objekta i da se uvede poseban oblik tog dela.

Preporuke koje se odnose na dopune Zakonika o krivi nom postupku u odnosu na pojedina proceduralna pravila

Istrage i postupci koji se vode povodom napada u injenih prema novinarima se u velikom broju slu ajeve ne sprovode brzo i efikasno a esto izostane i sudski epilog. Postoje slu ajevi koji se sprovedu brzo i efikasno ali se ini da su oni retki. Veliki je broj nerešenih slu ajeva: u periodu od 1. septembra 2017. do 1. septembra 2018. godine, od 28 slu ajeva 21 još nije rešen. Još ve i problem predstavlja to što postoji veoma veliki broj slu ajeva od ijeg dešavanja je proteklo više godina, a da se postupci njihovog rešavanja nalaze tek u predistražnim fazama.

Kako bi se unapredila krivi no-pravna zaštita novinara i kako bi se postupci brže i efikasnije sprovodili neophodno je izvršiti pojedine izmene i dopune Zakonika o krivi nom postupku.

U cilju da obezbedi efikasnije postupanje tužilaca treba propisati (makar i okvirne) rokove za postupanje nadležnih tužilaštava u fazi prekrivi nog postupka, što je u odnosu na pitanje zaštite bezbednosti novinara mogu e i primenom instituta obaveznog uputstva RJT u odnosu na tužilaštva, bez potrebe menjanja zakonodavnog okvira, a razmotriti mogu nost sli nog propisivanja rokova i u odnosu na postupanje policije.

Radi uspostavljanja efikasnije krivi no-pravne zaštite treba razmotriti mogu nost sudske kontrole zakonitosti odbacivanja krivi ne prijave odnosno da se obezbedi efikasno sredstvo u situaciji kada drugostepenotužilaštvo odbije prigovor na odluku o odbacivanju krivi ne prijave. Tako e, razmotriti uvo enjesudske kontrole odlukanadležnog javnog tužioca u slu ajevima primene instituta odlaganja krivi noggonjenja (tzv. oportunitet), odnosno odbacivanja krivi ne prijave (slu ajevi iz lana 284 stav 3 ZKP), odnosno da se ošte enima omogu i pravni lek u takvim situacijama.

U cilju da se doprinese izjedna avanju procesnog položaja ošte enog kao privatnog tužioca i javnog tužioca, preispitati mogu nost asistiranja policije novinarima kao ošte enima u slu ajevima incidenata koji se na njih odnose, a kada nema mesta krivi nom gonjenju po službenoj dužnosti, odnosno gde se radi o krivi nim delima koja se gone po privatnoj krivi noj tužbi. Kao što su: Povreda tajnosti pisama i drugih pošiljki, Neovlaš eno prislušivanje i snimanje, Neovlaš eno fotografisanje i druga krivi na dela.

Ustavni amandmani koji se ti u unapre enja nezavisnosti tužilaštva kao centralnog organa krivi nog postupka, a potom i izmene zakona koji ure uju položaj tužilaštva.

³ Izvor: <http://www.bazenuns.rs/srpski/detalji-napada-na-novinaru/496>

⁴ Izvor: <https://www.krik.rs/urednik-krik-a-tuzio-vucicevica-i-informer/>

Preporuka prevazilazi pitanje bezbednosti novinara i time se veći stepen autonomije javnog tužilaštva. Neophodno je postepeno smanjivanje sistemskih mogućnosti uticaja drugih grana vlasti (prevažodno egzekutive) na postupanje ili nepostupanje javnih tužilaštva. Da bi se to omogućilo neophodno je promeniti ustavno-pravni okvir, a potom i zakone koji uređuju položaj javnih tužilaštava. U tom smislu, država Srbija bi, kao članica Saveta Evrope, trebala da implementira sve dosadašnje preporuke Evropske komisije za demokratiju putem prava (kolokvijalno: Venecijanska komisija).

2. Edukacija i ohrabrivanje novinara da prijavljuju slušajne

Pored izmena i dopuna zakonske regulative da bi se postigao osnovni cilj - stvaranje povoljnog okruženja za nesmetani rad novinara i drugih medijskih radnika, neophodno je i da se sami novinari (oštećeni) podstiju da koriste sva pravna sredstva propisana zakonom. Da se ohrabruju da podnose krivične prijave, prigovore neposredno višem tužiocu, da preduzimaju krivično gonjenje u situacijama kada javni tužilac odustane u fazi nakon optuženja, te da podnose privatne tužbe (za krivična dela za koja je to moguće). Takođe, u slučaju da za to ima mesta, novinare kao oštećene bi trebalo ohrabrivati da iniciraju i prekršajne postupke u situacijama kada nisu ispunjeni uslovi za krivično-pravno gonjenje. U određenim situacijama, oštećeni novinari mogu dobiti „satisfakciju” i uvođenjem parničnih postupaka za naknadu štete, kod događaja koji subjektivno mogu da stvore osećaj ugroženosti ili koji mogu da se tretiraju kao drugi vid pritiska, ali nemaju krivično-pravnu ili prekršajno-pravnu relevantnost.

Uporedo sa ohrabrivanjem novinara da prijavljuju slušajne nadležnim organima, trebalo bi edukovati oštećene u pogledu na ina prijavljivanja incidenata i sadržine konkretnih prijava. Obezbediti programe besplatne pravne pomoći, koja bi novinarima (kao oštećenima) pružila odgovarajuću pravnu pomoć kod sastavljanja prijave.